

protsesu — *Humanization of the educational process*. Issue LV. Part II. pp. 52–57. (In Ukrainian).

9. SEMENOVA, A. V. (2009) *Vyvchennya Statutiv Velykoho knyazivstva Lytovs'koho u protsesi profesiynoyi pidhotovky yak zasib formuvannya krytychnoho myslennya u maybutnikh pravoznavtsiv — Study of the Statutes of the Grand Duchy of Lithuania in the process of professional training as a means of forming critical thinking in future lawyers. Aktual'ni problemy derzhavy i prava — Current problems of state and law*. No. 49. pp. 88–92. (In Ukrainian).

Надійшла до редакції 22 листопада 2017 р.

УДК 930.1(47+57):303.103(477)«1946/1965»

Д. В. Нефьодов

**ДОСЛІДЖЕННЯ ПОВОЄННОГО РОБІТНИЦТВА УРСР
(1946–1965 рр.): СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНОЦЕНТРИЧНОЇ
ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ПРОБЛЕМИ**

Нефьодов Дмитро Валерійович, к. і. н., докторант кафедри історії,
e-mail: nefyodovdv@gmail.com

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
вул. Нікольська, 24, Миколаїв, 54030, Україна

АНОТАЦІЯ

В статті надається аналіз генези сучасної україноцентричної теоретико-концептуальної моделі дослідження повоєнного робітництва УРСР (1946–1965 рр.). Розпочаті в перебудовчу добу помітні й позитивні зрушення в теоретико-методологічній, концептуальній та історіософській сферах історії України отримали активне продовження в 1990-ті рр. У результаті зникнення СРСР і постання незалежної України вітчизняна історична наука автоматично отримала суверенний статус. Серед досягнень сучасної історіографічної моделі вітчизняні науковці відзначили такі позитивні зрушення, як розширення доступу до повного спектру праць вітчизняних і зарубіжних авторів, зникнення поділу на вітчизняну й діаспорну науку, зміцнення контактів із зарубіжними фахівцями, уведення до наукового обігу великої кількості джерел, посилення уваги до регіональної та мікроісторії, тенденцію до «професіоналізації» історичної науки та імунітет до квазіпатріотичної риторики.

Ключові слова: УРСР; робітничий клас; повоєнна відбудова; історіографія; методологія.

Д. В. Нефёдов

**ИССЛЕДОВАНИЕ ПОСЛЕВОЕННОГО РАБОЧЕГО
КЛАССА УССР (1946–1965 гг.): СТАНОВЛЕНИЕ
УКРАИНОЦЕНТРИЧНОЙ ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНОЙ
МОДЕЛИ ПРОБЛЕМЫ**

Нефёдов Дмитрий Валерьевич, к. и. н., докторант кафедры истории, e-mail: nefyodovdv@gmail.com

Николаевский национальный университет имени В. А. Сухомлинского
ул. Никольская 24, Николаев, 54030, Украина

АННОТАЦИЯ

В статье дается анализ генезиса современной украиноцентричной теоретико-концептуальной модели исследования послевоенного рабочего класса УССР (1946–1965 гг.). Начатые в перестроечный период заметные и положительные сдвиги в теоретико-методологической, концептуальной и историософской областях истории Украины получили активное продолжение в 1990-е гг. В результате исчезновения СССР и возникновения независимой Украины отечественная историческая наука автоматически получила суверенный статус. Среди достижений современной историографической модели отечественные ученые отметили такие положительные сдвиги, как расширение доступа к полному спектру работ отечественных и зарубежных авторов, исчезновение разделения на отечественную и диаспорную науку, укрепление контактов с зарубежными специалистами, введение в научный оборот большого количества источников, усиление внимания к региональной и микроистории, тенденцию к «профессионализации» исторической науки и иммунитет к квазипатриотической риторике.

Ключевые слова: УССР; рабочий класс; послевоенное восстановление; историография; методология.

D. V. Nefyodov

RESEARCH OF THE UKRAINIAN SSR POSTWAR WORKING CLASS (1946–1965): FORMATION OF UKRAINIAN-CENTRIC THEORETICAL AND CONCEPTUAL MODEL OF THE PROBLEM

Nefyodov Dmytro Valeriiovych, PhD in History, Postdoctoral student of History Department, e-mail: nefyodovdv@gmail.com

Mykolaiv V. O. Sukhomlynskyi National University
24 Nikol'ska St., Mykolaiv, 54030, Ukraine

ABSTRACT

The article provides the genesis analysis of the modern Ukrainian-centric theoretical and conceptual model of the research of the Ukrainian SSR postwar working class (1946–1965). The significant and positive changes in the theoretical-methodological, conceptual and historiosophical branches of the Ukrainian history, which began during the perestroika period, were actively extended in the 1990s. At the same time, it should be noted that an unexpectedly powerful impetus for a radical rethinking of both the entire history of Ukraine and postwar twenty years and place of Ukrainian workers in this period didn't become the consequence of the internal logic of the development of the historical science particularly. The renewal of the progress of the national historical writing underwent a powerful foreign political impetus in 1991, which, in combination with the prepared ground, contributed to the initiation of a radical rethinking of the national historical writing.

As a result of the USSR dissolution and the rise of independent Ukraine, the Ukrainian historical science automatically received a sovereign status. The peaceful reorganization of academic institutions and the preservation of personnel of universities and scientific institutions didn't cause possible material and moral upheavals. At the same time, the prohibition of the Communist Party led to the disappearance of the historical-party branch of the historical knowledge of the Soviet era, which allowed the Ukrainian historical science to develop on a democratic basis. In description of a wide range of problems concerning the formation of the national historiography, it is fairly noted that the contemporary world sees in historians not unbiased commentators or codifiers of the greatness of a certain culture, nation or class, but rather interpreters and intermediums, as well as public therapists, which help society «adopt» episodes from the past, while Ukrainian historians only partly fit into this relatively new role for them. Among the achievements of the modern historiographical model, domestic scholars mentioned such positive developments as the expanding access to a full range of works of domestic

and foreign authors, the disappearance of division into domestic and diaspora science, the strengthening of contacts with foreign specialists, the introduction of a large number of sources into the scientific use, the increasing attention to regional history and microhistory, the tendency to «professionalize» the historical science and the immunity to quasi-patriotic rhetoric.

Key words: *Ukrainian SSR; working class; postwar reconstruction; historiography; methodology.*

Загальновідомі події початку 1990-х рр., розбудова демократичного суспільства та остаточно перемога плюралізму думок призвели до відмови від принципу партійності в науці та отримання суспільствознавством можливості багатовекторного розвитку. Вироблення новітніх теоретико-методологічних основ, пізнавального інструментарію, становлення україноцентричних тематичних напрямів, накопичення фактологічного матеріалу сприяли формуванню національного історіописання.

Розпочаті в перебудовчу добу помітні й позитивні зрушення в теоретико-методологічній, концептуальній та історіософській галузях історії України отримали активне продовження в 1990-ті рр. Водночас слід зазначити, що неочікувано потужний поштовх до радикального переосмислення як усєї історії України, так і повоєнного двадцятиріччя і місця українського робітництва в цей період став наслідком не внутрішньої логіки розвитку безпосередньо історичної науки. Оновлення поступу вітчизняного історіописання зазнало потужного зовнішнього політичного імпульсу 1991 р., який, у сполученні з підготовленим ґрунтом, сприяв започаткуванню радикального переосмислення вітчизняного історіописання.

У результаті зникнення СРСР і постанови незалежної України вітчизняна історична наука автоматично отримала суверенний статус. Мирна реорганізація академічних інституцій та збереження кадрового складу як у ВНЗ, так і в наукових установах не викликала можливих матеріальних і моральних потрясінь. При цьому заборона комуністичної партії призвела до зникнення історико-партійної галузі історичних знань радянської доби, що дозволило українській історичній науці розвиватись на демократичних засадах. Відсутність люстрацій і нерозв'язання політично вмотивованих кадрових воєн сприяли збереженню кадрового потенціалу. До того ж переважна біль-

пість вітчизняних фахівців сприйняла ідею української державності та суверенізацію історичної науки.

Ураховуючи ступінь впливу теоретико-методологічних здобутків та історіософських осягнень минувшини на історіографію, а тим більше на конкретно-історичну проблематику, маємо на меті висвітлити ключові віхи становлення концептуальних, засадничих положень новітньої історичної науки. Важливими і принциповими в розбудові та становленні незалежного українського історіописання, розробленні важливих теоретико-методологічних питань стали історіософські праці Л. Зашкільняка, Я. Калакури, С. Кульчицького, Л. Таран, О. Реєнта, І. Колесник.

Влучні міркування Л. Зашкільняка про те, що сучасний вітчизняний історіографічний процес розвивається значною мірою під впливом методологічних позицій романтизму і позитивізму, розроблених у XIX ст. [1]. Стосовно соціального призначення історичних знань така методологія, попри її претензії на об'єктивність і незаангажованість, служить конкретним політичним та ідеологічним потребам, що змушують сприймати минуле і продукувати знання з заздалегідь визначеним результатом. Учений наголошує, що натомість світова історіографія, від якої українську науку тривалий час було ізольовано, пройшла пов'язаний зі спробами неупередженого розгляду історичних процесів у їх соціально-культурній багатоманітності період «модерності» і зробила за останню чверть століття рішучий крок у бік «постмодерну» [1, с. 28]. Головне ж значення постмодернізму полягає в намаганні звільнитися від диктату, визначеного наперед бачення минулого з позицій ідеологізованого сьогодення, виходячи з яких до минулого підходили вибірково, вибираючи з нього те, що здавалося гідним уваги, але спотворювало минулу реальність, накидаючи їй невласливе відображення. У вказаній праці доведено, що сучасна світова історична наука вимагає нового бачення минулого, коли йдеться не про «зовнішню історію» об'єктів, а про «внутрішню історію» суб'єктів, тобто про безпосередню історію «людини», синкретично пов'язану з нагромадженням і використанням здобутків її генія. Людина, особистість, індивідуальність стають альфою й омегою історії [1, с. 32].

Оцінюючи розвиток новітньої української історіографії, Т. Попова особливу увагу приділяє дослідженню процесів її

інституалізації, розуміючи під цим терміном формування її когнітивної системи, інфраструктури і системи відносин із суспільством, що в сукупності набуває завершеної форми на дисциплінарній стадії розвитку цієї галузі історичних знань. У процесі когнітивної інституалізації складається консенсус стосовно основних сегментів історіографічного знання як компонентів когнітивної системи історіографії: це визначеність історіографічної проблематики, корпусу історіографічних джерел і методів роботи з ними, формування теорії й методології історіографічних досліджень, створення історіографічних концепцій. Соціальна інституалізація переважно виявляє себе на рівні інфраструктури, де організація історіографічної науки постає як у матеріальних формах (становлення спільноти фахівців-історіографів, системи установ — історіографічних структур в академічних і навчальних центрах: відділи, комісії, кафедри, спеціалізовані ради з захисту дисертацій; утвердження історіографії як навчальної дисципліни в системі професійної підготовки істориків, історіографічна періодика), так і в нематеріальних: формування системи нормативів дослідницької практики історіографів [2, с. 64–65].

Об'єктивно наголошуючи на важливості гуманітарної орієнтації української науки, О. Реєнт констатує, що зі здобуттям Україною незалежності у широких кіл громадськості і державних можновладців складається хибне враження про потребу підтримки лише тих сфер наукових знань, які виходять безпосередньо на економічний результат, тимчасом як саме з гуманітарними науками пов'язане формування системи цінностей, орієнтирів і потреб, сталість інтересів суспільства, морально-правовий клімат у державі. Істотно впливає на статус гуманітарного циклу в державі більша розмитість у ньому межі між фундаментальними і прикладними дослідженнями; при цьому суспільне значення гуманітарних досліджень значно масштабніше порівняно з природничими і точними науковими пошуками [3, с. 3]. Погоджуємося з твердженням дослідника, що сучасна історична наука не може ігнорувати своїх самообґрунтування й самоідентифікації для уникнення власного гальмування і квазінауковості [3, с. 20].

Наполягає на недопущенні сходження молоді вітчизняної науки до провінціалізму й Л. Таран, зазначаючи, що основним

завданням української (і світової) історіографії є подолання як позитивізму, так і марксизму на шляху до методологічного плюралізму, і що саме це дозволить по-новому висвітлити історичний шлях України в цілому та в окремих його складових [4, с. 87].

За вдалим висновком О. Яся, сучасна людина перебуває на перехресті «відмінних, конкуруючих, доповнюючих, інколи калейдоскопічних інформаційних середовищ», що призводить до глибокого занурення у віртуальний простір, безперервну гонитву за інформацією [5, с. 359]. Суголосна цьому меседжу засторога знаного українського історіографа Я. Калакури, що складний і суперечливий процес повернення історичній науці її природних функцій у період переходу й трансформації українського суспільства від радянського тоталітаризму до демократії наштовхується не тільки на загальну кризу всіх сфер суспільного життя, зокрема й науки, освіти й культури, але й на спротив консервативних сил, носіїв старої ідеології [6, с. 23]. Своєрідною квінтесенцією роботи Я. Калакури бачиться умовивід, що пріоритетним орієнтиром для вітчизняних істориків сучасності стає створення наукової історії українського народу в контексті цивілізаційного виміру, який сповідує гуманістичний, антропологічний, синергетичний й аксіологічний підходи [6, с. 24].

Аналогічно висвітлюючи це питання, А. Зякун робить висновок про вдале обрання і комплексне використання широкого методологічного інструментарію, що дозволяє уникнути директивної заміни марксизму на будь-який інший «-ізм» із його подальшою абсолютизацією [7, с. 55].

Продуктивними уявляється також міркування В. Бондара щодо «флюгерної» переорієнтації багатьох вітчизняних істориків із радянського й імперського наративів на національну платформу, втім із виробленням досить примітивних елементів національного канону історіописання, ритуальною апеляцією до патріотичних настанов, спрощеною чорно-білою аксіологією та поверховою заміною радянської моделі «соціалістичного будівництва» на національну «за українську державність» [8, с. 98].

Знаковою в теоретико-методологічній царині вітчизняного історіописання стала робота І. Колесник «Українська історіографія: концептуальна історія», метою якої, за словами автор-

ки, стало «відтворення концептуальної історії історіографії як теорії та історії історичної науки на українському ґрунті» [9, с. 24]. Влучні й актуальні міркування дослідниці про складний шлях історіографії від розмовної мови до теоретичного концепту, від практик історичного письма, опису і критики подій, історії-науки до перетворення на спеціальну галузь, рефлексивну дисципліну, самосвідомість науки [9, с. 24]. У роботі порушено питання необхідності термінологічних уточнень і роз'яснень поняття «історіографія», актуалізоване й тим, що ще в 2006 р. на методологічному семінарі «Нова українська історіографія: образи, методи, напрями» дослідником Г. Касьяновим також було окреслено коло проблем сучасного історіописання, серед яких особливо виділено термінологію, якість наукових текстів, проблему трансформації теорій у практики, підготовку фахівців, ігнорування дистанції між автором та його текстом, а відтак занадто особистісні рівні полеміки [10, с. 14].

Відомий історик О. Удод із сумом констатує факт героїзації жертвності в українській історії, що, в свою чергу, стала складовою офіційної політики пам'яті та директивно насаджувалась як тематика історичних наукових праць. Історіограф відзначає системну ескалацію трагізму як результат подібної віктимізації історичної пам'яті і висуває тезу, що для усунення негативних наслідків тривалої віктимізації українського історичного канону наукове співтовариство має переконати політикум і суспільство припинити використовувати історію в політичній боротьбі. Для України з її історичним досвідом та етнічним складом потрібно сформувати таку модель національної пам'яті, яка б відповідала завданням націєтворення і водночас не викликала протистояння, поляризації суспільства [11, с. 118].

Про зміну конкурентоспроможності історичного знання внаслідок настання сучасної епохи глобалізації та інформатизації і, як наслідок, про перетворення статусу і завдань історіографії йдеться в колективній монографії «Дисциплінарні виміри української історіографії» [12]. Розкриваючи широкий спектр проблем щодо становлення вітчизняної історіографії, В. Бондар справедливо зазначає, що сучасний світ вбачає в істориках не безсторонніх коментаторів чи кодифікаторів величі певної культури, нації чи класу, але, швидше, перекладачів і посередників, а також суспільних терапевтів, які допомагають сус-

пільству «засвоїти» епізоди з минулого, тимчасом як українські історики лише певною мірою вписуються в цю відносно нову для них роль [12, с. 276].

Попри зазначені недоліки, оцінюючи концептуальний розвиток новітнього вітчизняного історіописання, К. Гломозда відзначив такі позитивні зрушення, як розширення доступу до повного спектру праць вітчизняних і зарубіжних авторів, зникнення поділу на вітчизняну й діаспорну науку, зміцнення контактів із зарубіжними фахівцями, уведення до наукового обігу великої кількості джерел, посилення уваги до регіональної та мікроісторії, тенденцію до «професіоналізації» історичної науки та імунітет до квазіпатріотичної риторики [13, с. 89].

Погоджуємося, що саме історіографія мала і має особливий статус у плані методологічної переорієнтації вітчизняної історичної науки і, поряд з науковими, пізнавальними, виховними функціями, набуває широкого значення, стає засобом формування історичної і національно-державницької свідомості народу [11, с. 137]. Сучасні історики послуговуються здобутками західної методології, зокрема інтелектуальної історії, культурної антропології, мікроісторії, соціальної й економічної історії, історії ментальностей і повсякдення, психоісторії, гендерної історії, історії уявлень, усної історії [12, с. 287].

Повертаючись до аналізу процесу становлення теоретико-концептуальної моделі історіографії проблеми, слід дослідити появу загальноісторичних праць періоду 90-х рр. та їх значення для генези нашого питання. 1990-ті — 2000-ні роки відзначились першими (і вельми вдалим) спробами створення комплексних дискурсів з історії України ХХ ст. та всього історичного розвитку. У першу чергу, це роботи В. Барана [14–17], В. Даниленка [18; 19], Ю. Шаповала [20; 21; 22, с. 35–44], В. Литвина [23; 24], С. Кульчицького [25; 26]. Ми свідомі того, що фактографія з досліджуваної проблеми українського повоєнного робітництва в цих працях досить обмежена, однак саме ці розвідки заклали концептуальний фундамент дослідження історичного розвитку України з позицій україноцентризму, повному, об'єктивно і поза принципом партійності змалювали основні глибинні процеси історичного поступу української нації, зокрема в повоєнний період.

Сучасними дослідниками доведено, що ідеологічний курс післявоєнної доби серйозно деформував суспільно-політичне життя українського суспільства, що, в свою чергу, вело до втрати знання про реальний стан і потреби суспільства. Ідеологія примусу викликала внутрішній протест і недовіру критично налаштованих громадян; частина яких переходила на життя за подвійними стандартами [27, с. 416].

Не дивлячись на той факт, що масові репресії проти «ворогів народу», як у 1930-х рр., виявилися непотрібними [28, с. 28], у цілому державне насильство і терор після війни не послабилися. Більше того, після Другої світової війни в УРСР розпочалася нова хвиля сталінського терору, що проявлялося в постійному дисциплінуванні населення, депортаціях небажаних народів, посилюваній диференціації щодо власних громадян [29, с. 133].

Депортації цілих народів, як переконливо доводить І. Ветров, вимивали з України значну кількість потенційних робочих рук, порушували соціальні зв'язки і деформували структуру населення. Крім того, відчутним негативним соціальним наслідком війни стала суттєва зміна статевого складу дорослого населення республіки. Через відсутність необхідної кількості чоловіків жінки змушені були опановувати суто чоловічі професії, працювати на фізично важких і шкідливих роботах, що в поєднанні з іншими несприятливими факторами погано впливало на стан їхнього здоров'я, надовго відривало від родин і дітей [30, с. 166].

Головним гальмом як суспільно-політичного, так і економічного розвитку, на переконання переважної більшості вітчизняних дослідників, продовжував залишатись особисто Й. Сталін, авторитет якого безмежно зріс. Не маючи уявлення про нові тенденції в цивілізаційному розвитку, він планував на перспективу в три п'ятирічки вугільно-сталеві параметри розвитку, властиві довоєнній індустріалізації СРСР. Унаслідок цього Радянський Союз залишався на індустріальній стадії розвитку, тимчасом як провідні країни Заходу входили в постіндустріальну добу [31, с. 388].

У повоєнний період Й. Сталін отримав ще один дієвий (на рівні з репресіями) важіль впливу: оскільки в тогочасному суспільстві він асоціювався з перемогою у війні, це приховува-

ло вади режиму, помилки влади, соціальну стратифікацію й несправедливість, відсутність демократичних свобод, низький рівень життя розорених війною людей [28, с. 28]. Одною з головних тенденцій, які сформували свідомість і, що ще важливіше, підсвідомість радянських людей у повоєнний час, за І. Ветровим, став досвід життя в окупації, супроводжуваного терором, економічним визиском і пограбуванням, депортаціями, примусовим вивезенням на роботу до Райху. Усе це створило підґрунтя для порівнянь на користь радянської влади, що сприймалась як доволі жорстка, але «своя». Як доводить вчений, згадки про всі образи і кривди, заподіяні більшовицьким режимом, не змогли істотно змінити рівень лояльності переважної частини суспільства до правлячої верхівки. Нарікання здебільшого спрямовувались на адресу місцевої влади, що виявляла нерозпорядність, бюрократизм, байдужість до людських потреб. Усвідомлюючи, що лише через важку повсякденну працю можна подолати жахливу руїну, люди «впряглися» у спільні зусилля, завдяки чому республіка поступово поставала з попелу [30, с. 172].

Від середини 1950-х рр. розвиток УРСР як потужної в економічному плані республіки поступово переходив у нову фазу, відмінну від попередніх довоєнного і повоєнного періодів, суть якої полягала в переорієнтації від накопичення до споживання. Під цією тезою розуміють значні зрушення в економіці з закінченням сталінської доби, покращення побутових умов життя, відчутні здобутки в соціальній сфері, які збільшили підтримку радянської влади [27, с. 429]. Загалом сучасні історики об'єктивно відзначають той факт, що в період хрущовської «відлиги» добробут населення помітно зростає порівняно з періодом сталінської диктатури [18, с. 17].

Таким чином, можна зробити висновок про те, що формування незалежної вітчизняної Кліо поставило перед її представниками низку концептуальних, фундаментальних, засадничих питань: з яких позицій та в якому контексті, під яким кутом зору слід вивчати і писати (а часто — і переписувати) українську історію. Задля реального, а не паперового унезалежнення та водночас для інтеграції в світову історичну спільноту обрано курс на україноцентризм на загальноприйнятих світовим науковим товариством теоретико-методологічних засадах і сучас-

них методиках і технології історичної гносеології. В умовах оновлення єдино можливим стало рішення про необхідність віднайдення комплексних інтегральних підходів до об'єкта дослідження та поєднання вже опанованих й апробованих багаторічною практикою методологічних і методичних засад історичного пізнання з новими. Головним умовиводом початку 90-х рр. стало розуміння того, що в фокусі уваги дослідників має перебувати людина (людність, спільноти, соціальні групи), тобто вивчати історію українського повоєнного робітництва слід з історико-антропоцентричних позицій.

Література та джерела

1. Зашкільняк Л. Інтелектуальна історія: спроба конвенції (деякі методологічні міркування) / Леонід Зашкільняк // *Ейдос*. — 2005. — № 1. — С. 28–35.
2. Попова Т. Об институализации историографии / Татьяна Попова // *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики: зб. наук. праць*. — К., 1999. — Вип. 3. — С. 54–68.
3. Реєнт О. П. Сучасна історична наука в Україні: шляхи поступу / О. П. Реєнт // *Укр. іст. журн.* — 1999. — № 3. — С. 3–22.
4. Таран Л. В. Провідні тенденції світової історіографії в ХХ ст. та проблема кризи сучасної історичної науки / Л. В. Таран // *Укр. іст. журн.* — 1998. — № 5. — С. 30–39; 1999. — № 1. — С. 85–91.
5. Ясь О. Якою має бути сучасна українська історіографія / Олексій Ясь // *Ейдос*. — 2015. — № 8. — С. 359–365.
6. Калакура Я. Цивілізаційні орієнтири новітньої української історіографії / Ярослав Калакура // *Історіографічні дослідження в Україні: зб. наук. праць*. — К., 2014. — Вип. 24. — С. 23–37.
7. Зякун А. Українська історична наука 90-х років ХХ століття: пошук нових методологічних координат / Алла Зякун // *Світогляд — Філософія — Релігія: зб. наук. пр.* — Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. — № 1. — С. 50–58.
8. Бондар В. Сучасна українська історіографія: підсумки і виклики / Вадим Бондар // *Історіографічні дослідження в Україні: зб. наук. праць*. — К., 2014. — Вип. 25. — С. 95–113.
9. Колесник І. Українська історіографія: концептуальна історія / І. Колесник. — К.: Ін-т історії України НАН України, 2013. — 566 с.
10. Матеріали методологічного семінару «Нова українська історіографія: образи, методи, напрями», Київ, 17 січня 2006 р. // *Ейдос*. — 2006. — Вип. 2, ч. 1. — С. 9–16.
11. Цивілізаційні дискурси світової та української історіографії / за наук. ред. О. О. Салати; Київський університет ім. Б. Грінченка. — К.: Київський університет ім. Б. Грінченка, 2017. — 288 с.

12. Дисциплінарні виміри української історіографії: монографія / відп. ред. та керівник авт. колективу О. А. Удод. — К.: НАН України. Ін-т історії України, 2015. — 462 с.
13. Гломозда К. Ю. Стан української історіографії та визначення її ролі в сучасному суспільстві / К. Ю. Гломозда // Магістеріум. Історичні студії. — К., 2004. — Вип. 17. — С. 81–91.
14. Баран В. К. Україна після Сталіна: Нарис історії 1953–1985 рр. / В. К. Баран. — Львів: Свобода, 1992. — 124 с.
15. Баран В. Україна 1950–1960-х рр.: еволюція тоталітарної системи / В. Баран. — Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1996. — 448 с.
16. Баран В. К. Україна: новітня історія (1945–1991 рр.) / В. К. Баран. — Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2003. — 670 с.
17. Баран В. К. Україна 1950–1960-х рр.: еволюція тоталітарної системи : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / В. К. Баран. — Львів, 1997. — 46 с.
18. Даниленко В. Спроби «соціалізації» радянської економіки в роки хрущовської «відлиги» (1955–1965 рр.) / Віктор Даниленко // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: зб. ст. — К., 2011. — Вип. 16. — С. 5–20.
19. Даниленко В. Українське суспільство: від пізнього сталінізму до хрущовської «відлиги» / В. Даниленко, Н. Лаас, М. Смольницька // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: зб. ст. — К., 2014. — Вип. 19. — С. 5–19.
20. Шаповал Ю. І. Україна 20–50-х років: сторінки ненаписаної історії / Ю. І. Шаповал. — К.: Наукова думка, 1993. — 351 с.
21. Шаповал Ю. І. Торкнутись історії / Ю. І. Шаповал. — К.; Дніпропетровськ: Парламентське вид-во: Ліра: Ткума, 2013. — 504 с.
22. Початок десталінізації в Україні (до 40-річчя закритої доповіді М. Хрущова на ХХ з'їзді КПРС) : матеріали «круглого столу» в Інституті історії України НАН України (Київ, 26 лютого 1996 р.) / відп. ред. С. В. Кульчицький. — К.: Ін-т історії України НАН України, 1997. — 131 с.
23. Литвин В. М. Україна у другому повоєнному десятилітті (1956–1965) / В. М. Литвин. — К.: Лі-Терра, 2004. — 272 с.
24. Литвин В. М. Україна у першому повоєнному десятилітті (1946–1955) / В. М. Литвин. — К.: Лі-Терра, 2004. — 240 с.
25. Кульчицький С. Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі. Книга 3 / Станіслав Кульчицький. — К.: Темпора, 2013. — 388 с.
26. Кульчицький С. Спроби реформ (1956–1964) / С. Кульчицький // Укр. іст. журн. — 1998. — № 2. — С. 102–114; № 3. — С. 120–129.
27. Суспільно-політичні трансформації в Україні: від задумів до реалій / [В. Ф. Солдатенко (кер.) та ін.]. — К.: Парламентське вид-во, 2009. — 536 с.

28. Лисенко О. Є. Важкий шлях до миру: українське суспільство та влада у середині 1940 — на початку 1950-х рр. / О. Є. Лисенко // Укр. іст. журн. — 2015. — № 5. — С. 19–42.
29. Бек К. Відновлення сталінської системи в повоєнній УРСР / К. Бек // Укр. іст. журн. — 2012. — № 4. — С. 127–139.
30. Ветров І. Г. Відбудовний період в Україні: політичні, соціально-економічні, морально-психологічні чинники і тогочасні виклики / І. Г. Ветров // Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки. — К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. — Вип. 56, № 1. — С. 155–166.
31. Влада і суспільство в Україні. Історичний контекст / [відп. ред. В. А. Смолій]. — К.: НАН України, Ін-т історії України, 2013. — 506 с.

REFERENCES

1. ZASHKILNYAK, L. (2005) Intelektual'na istoriya: sprobа konven-ciyi (deyaki metodologichni mirkuvannya) — Intellectual history: attempt of the convention (some methodological considerations). *Ejdos*. No. 1. p. 28–35. (In Ukrainian).
2. POPOVA, T. (1999) Ob instutualizatsii istoriografii — On the institutionalization of historiography. *Spetsialni Istorichni distsiplini: pitannya teoriyi ta metodiki*. — *Special Historical Disciplines: Theory and Methodology*. No. 3. p. 54–68. (In Ukrainian).
3. REYENT, O. P. (1999) Suchasna istory'chna nauka v Ukrayini: shlyaxy' postupu — Modern historical science in Ukraine: ways of progress. *Ukrayins'kyi istorychnyy zhurnal -Ukrainian Historical Magazine*. No. 3. p. 3–22. (In Ukrainian).
4. TARAN, L. V. (1999) Providni tendenciyi svitovoyi istoriografii v XX st. ta problema kry'zy' suchasnoyi istory'chnoyi nauky' — Top trends in world historiography in the XX century and the problem of the crisis of modern historical science. *Ukrayins'kyi istorychnyy zhurnal — Ukrainian Historical Magazine*. No. 5. p. 30–39; *Ibid*. No. 1. p. 85–91. (In Ukrainian).
5. YAS, O. (2015) Yakoyu maye buty' suchasna ukrayins'ka istoriografiya — What should be modern Ukrainian historiography. *Ejdos*. No. 8. p. 359–365. (In Ukrainian).
6. KALAKURA, Y. (2014) Cy'vilizacijni oriyenty'ry' novitn'oyi ukrayins'koyi istoriografii — Civilizational benchmarks of modern Ukrainian historiography. *Istoriografichni doslidzhennya v Ukrayini — Historiographic studies in Ukraine*. No. 24. p. 23–37. (In Ukrainian).
7. ZYAKUN, A. (2011) Ukrayins'ka istory'chna nauka 90-x rokiv XX stolittya: poshuk novy'x metodologichny'x koordynat — Ukrainian historical science of the 90s of the twentieth century: the search for new methodological coordinates *Svitoglyad — Filosofiya — Religiya — Worldview — Philosophy — Religion*. No. 1. p. 50–58. (In Ukrainian).

8. BONDAR, V. (2014) Suchasna ukrayins'ka istoriografiya: pidsumky' i vy'kly'ky' — Contemporary Ukrainian Historiography: Results and Challenges. *Istoriografichni doslidzhennya v Ukrayini — Historiographic studies in Ukraine* No. 25. p. 95–113. (In Ukrainian).
9. KOLESNYK, I. (2013) Ukrayins'ka istoriografiya: konceptual'na istoriya-Ukrainian historiography: conceptual history In-t istoriyi Ukrayiny' NAN Ukrayiny — *Institute of History of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine*. p. 566. (In Ukrainian).
10. SMOLIY, V. (ed.) (2006) Materialy' metodologichnogo seminaru «Nova ukrayins'ka istoriografiya: obrazy', metody', napryamy — Materials of the methodological seminar «New Ukrainian historiography: images, methods, directions». *Ejdos*. No. 2 p. 9–16. (In Ukrainian).
11. SALATA, O. O. (ed.) (2017) Cy'vilizacijni dy'skursy' svitovoyi ta ukrayins'koyi istoriografii — *Civilizational discourses of world and Ukrainian historiography*. Kyiv: Borys Grinchenko Kyiv University. (In Ukrainian).
12. UDOD, O. A. (ed.) Dy'scy'plinarni vy'miry' ukrayins'koyi istoriografii — *Disciplinary measures of Ukrainian historiography*. Kyiv: NAS of Ukraine. Institute of History of Ukraine. (In Ukrainian).
13. GLOMOZDA, K. Y. (2004) Stan ukrayins'koyi istoriografii ta vy'znachennya yiyi roli v suchasnomu suspil'stvi — The state of Ukrainian historiography and its role in modern society. *Magisterium. — Historical studios*. No. 17. p. 81–91. (In Ukrainian).
14. BARAN, V. K. (1992) Ukrayina pislya Stalina: Nary's istoriyi 1953–1985 — Ukraine after Stalin: An Essay on the History of 1953–1985. *Svoboda*. p. 124. (In Ukrainian).
15. BARAN, V. K. (1996) Ukrayina 1950–1960-x rr.: evolyuciya totalitarnoyi sy'stemy' - *Ukraine 1950–1960's: evolution of the totalitarian system*. (In Ukrainian).
16. BARAN, V. K. (2003) Ukrayina: novitnya istoriya (1945–1991 rr.) — *Ukraine: The Newest History (1945–1991)*. Lviv: Ukrainian Institute of Ukrainian Studies I. Krypiakevich NAS of Ukraine. (In Ukrainian).
17. BARAN, V. K. (1997) Ukrayina 1950–1960-x rr.: evolyuciya totalitarnoyi sy'stemy' — *Ukraine 1950–1960's: evolution of the totalitarian system*. Summary of Doctoral (PhD) Thesis. Lviv: I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of National Academy of Sciences of Ukraine. (In Ukrainian).
18. DANYLENKO, V. (2011) Sproby' «socializaciyi» radyans'koyi ekonomiky' v roky' xrushhovs'koyi «vidly'gy'» (1955–1965 rr.) — Attempts to «socialize» the Soviet economy during Khrushchev's «thaw» (1955–1965). *Ukrayina XX st.: kul'tura, ideologiya, polity'ka — Ukraine XX century: culture, ideology, politics*. No. 16. p. 5–20. (In Ukrainian).
19. DANYLENKO, V. (2014) Ukrayins'ke suspil'stvo: vid pizn'ogo stalinizmu do xrushhovs'koyi «vidly'gy'» — Ukrainian society: from late Stalinism to Khrushchev's «thaw». *Ukrayina XX st.: kul'tura,*

- ideologiya, polity'ka — *Ukraine XX century: culture, ideology, politics*. No. 19. p. 5–19. (In Ukrainian).
20. SHAPOVAL, Y. I. (1993) Ukrayina 20–50-x rokiv: storinky' nenapy'sanoyi istoriyi — Ukraine in 20–50s: unpublished history pages. Kyiv: Naukova dumka. (In Ukrainian).
  21. SHAPOVAL, Y. I. (2013) Torknuty's' istoriy i- *Tap on History*. Kyiv-Dnipropetrovs'k: Lira. (In Ukrainian).
  22. KUL'CHYCZ'KYJ, S. V. (1997) Pochatok destalinizaciyi v Ukrayini (do 40-richchya zakry'toyi dopovidi M. Xrushhova na XX z'yizdi KPRS) — *The beginning of de-Stalinisation in Ukraine (to the 40th anniversary of the closed report of M. Khrushchev at the 20th Congress of the CPSU*. Materials of the «round table». Held on 26th February 1996 at Institute of Ukrainian History of the National Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv: NAS of Ukraine. (In Ukrainian).
  23. LYTVYN, V. M. (2004) Ukrayina u drugomu povoyennomu desyaty'litti (1956–1965) — *Ukraine in the second post-war decade (1956–1965)*. Kyiv: Li-Terra. (In Ukrainian).
  24. LYTVYN, V. (2004) Ukrayina u pershomu povoyennomu desyaty'litti (1946–1955) — *Ukraine in the first post-war decade (1946–1955)*. Kyiv: Li-Terra. (In Ukrainian).
  25. KULCHYCZKYJ, S. (2013) Chervony'j vy'kly'k. Istoriya komunizmu v Ukrayini vid jogo narodzhennya do zagy'beli — Red call. History of communism in Ukraine from birth to death. Book 3. Kyiv: Tempora. (In Ukrainian).
  26. KULCHYCZKYJ, S. (1998) Sproby' reform (1956–1964) — Attempts for reform (1956–1964). *Ukrayins'kyi istorychnyy zhurnal — Ukrainian Historical Magazine*. No. 2. p. 102–114; *Ibid*. No. 3. p. 120–129. (In Ukrainian).
  27. SOLDATENKO, V. F. et. al. (2009) Suspil'no-polity'chni transformaciyi v Ukrayini: vid zadumiv do realiz... — Social-political transformation into Ukraine: from intentions to reality. Kyiv: Parliamentary Publishing House. (In Ukrainian).
  28. LYSENKO, O. Y. (2015) Vazhky'j shlyax do my'ru: ukrayins'ke suspil'stvo ta vlada u seredy'ni 1940 — na pochatku 1950-x rr. — The difficult path to peace: Ukrainian society and power in the middle of 1940 — early 1950's. *Ukrayins'kyi istorychnyy zhurnal — Ukrainian Historical Magazine*. No. 5. p. 19–42. (In Ukrainian).
  29. BEK, K. (2012) Vidnovlennya stalins'koyi sy'stemy' v povoyennij URSR — Restoration of the Stalinist system in the postwar USSR. *Ukrayins'kyi istorychnyy zhurnal — Ukrainian Historical Magazine*. No. 4. p. 127–139. (In Ukrainian).
  30. VYETROV I. G. (2012) Vidbudovny'j period v Ukrayini: polity'chni, social'no-ekonomichni, moral'no-psy'xologichni chy'nny'ky' i togochasni vy'kly'ky-' The reconstruction period in Ukraine: political, socio-economic, moral and psychological factors and the challenges of the time. *Gileya-Gilea. Historical sciences. Philosophical sciences. Political science*. 56 (1). p. 155–166. (In Ukrainian).

31. SMOLIY, V. A. (2013) *Vlada i suspil'stvo v Ukrayini. Istory'chny'j kontekst — Power and society in Ukraine. Historical context*. Kyiv: NAS of Ukraine. Institute of the History of Ukraine. (In Ukrainian).

Надійшла до редакції 21 жовтня 2017 р.

УДК 342.7

І. М. Чістякова, І. Б. Кривдіна

**ІНСТИТУТ БІЗНЕС-ОМБУДСМЕНА В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

Чістякова Ірина Миколаївна, к. ф. н., доц., зав. кафедри правознавства, e-mail: pravo.gf.onpu@i.ua

Одеський національний політехнічний університет
пр-т Шевченка, 1, Одеса, 65044, Україна

Кривдіна Інна Борисівна, к. і. н., доц. кафедри правознавства, e-mail: krivdina.inna@gmail.com

Одеський національний політехнічний університет
пр-т Шевченка, 1, Одеса, 65044, Україна

АНОТАЦІЯ

У науковому дослідженні розглянуто особливості становлення та існування інституту бізнес-омбудсмена у світі та в Українській державі. На прикладі трьох іноземних країн: США, Австралії та Грузії визначено основні напрями та тенденції розвитку зазначеного інституту спеціалізованого омбудсмена за кордонами України. Стосовно ситуації в нашій державі, то авторами детально розглянуто передумови та процес створення нового механізму захисту прав підприємців, визначено правовий статус Ради бізнес-омбудсмена та проаналізовано основні результати її діяльності за весь період існування.

Дослідники ретельно опрацювали наукову літературу та нормативно-правові акти із зазначеного питання. Матеріал викладено у хронологічній послідовності, що дає змогу, зокрема, виділити етапи в процесі становлення та розвитку інституту бізнес-омбудсмена в Україні.

Зазначено, що українські законодавці використовували міжнародний досвід при створенні та запровадженні інституту бізнес-омбудсмена в нашій державі. Тим не менш він має свої, тільки йому притаманні ознаки й особливості, що пов'язані, в першу чергу, із